

Osman ORUÇ

Dr. Öğretim Üyesi, Bayburt Üniversitesi/İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,
Bayburt/Türkiye
Dr. Faculty Member, Bayburt University/Faculty of Humanities and Social Sciences,
Bayburt/Turkey

eposta: o.orucdeniz@hotmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-2610-185X>

<https://ror.org/050ed7z50>

Atıf/Citation: Oruç, Osman. 2023. Kafka'nın 'Dava' ve Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Romanlarında Suçu Arayan Ceza. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 11 (35), 576-589.
<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1241268>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü /Article Types:	Araştırma Makalesi/Dissertation Summary
Geliş Tarihi /Received:	23.01.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	23.04.2023
Yayın Tarihi/Published:	20.06.2023

KAFKA'NIN 'DAVA' VE AYTMATOV'UN 'CENGİZ HAN'A KÜSEN BULUT' ROMANLARINDA SUÇU ARAYAN CEZA

Öz

Yerleşmiş/ideal bir hukuk düzeninde suç cezayı arar. Suçun cezayı araması hukukun işletildiğini gösterir. Oysa çalışmaya konu olan ve farklı dönemlere ve edebiyatlara ait iki romanda ters yönde bir işleyişin söz konusu olduğu görülür. 1925 yılında yayımlanan 'Dava' adlı romanında Franz Kafka insan aklının inşası olan ve özgürlük, adalet, demokrasi hedefleriyle yola çıkan modernizmi ve bu düşüncenin belki de en somut görünüm biçimi olan modern devleti, modern devletin bireyin bütün edimlerini gözetim altında tutan panoptik iktidarını sorgular. Bireyi sadece kamusal alanlarda değil özel alanlarda da takip eden ve bir anlamda kuşatma altında tutan iktidar ile bu gerçekliğe karşı kendi kalma savaşı veren birey arasında cereyan eden gerilim ekseninde kurgulanan romanda, aydınlanma döneminden bu yana kutsalın yerine ikame edilen aklın trajedisi ortaya konulur.

Hukukun ters bir şekilde işletildiği bir yönetim anlayışının merkeze alındığı ve 1990 yılında yayımlanan 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' adlı romanında Cengiz Aytmatov, diktatöryal bir düzende, kurulu düzenin devamlılığı uğruna sistemin çarkları arasında öğütülen insanların, söndürülen ocakların hikâyesini anlatır. Biri modernizmi diğeri katı bir rejimi sorgulayan/eleştiren romanlarda yozlaşmış iktidara karşı insan kalma endişesiyle hareket eden bireyin sesi duyulur. Bu çalışmada 'Dava' ve 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' adlı romanlarda gözlenen hukukun hukuka savaş açma gerçeği, suçun cezayı değil; aksine cezanın suçu araması gerçeği ve insan aklının üretimi olan modern devletin insana yabancılaşması meselesi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kafka, Dava, Aytmatov, Cengiz Han'a Küsen Bulut, Suç, Ceza.

THE PUNISHMENT SEEKING GUILT IN KAFKA'S 'THE CASE' AND AITMATOV'S 'THE CLOUD OFFENDED BY GENGHIS KHAN'

Abstract

In an established/ideal legal order, crime seeks punishment. The crime's seeking punishment shows that the law is being applied. However, it is seen that there is a reverse operation in the two novels that are the subject of the study and belong to different periods and literatures. In his novel 'The Case', published in 1925, Franz Kafka questions modernism, which is the construction of the human mind and sets out with the goals of freedom, justice and democracy, and the modern state, which is perhaps the most concrete manifestation of this thought, and the panoptic power of the modern state that keeps all the acts of the individual under surveillance. The tragedy of the mind, which has been substituted for the sacred since the enlightenment period, is revealed in the novel, which is constructed on the axis of tension between the power that follows the individual not only in public spaces but also in private spaces and in a sense besieges him and the individual who struggles to stay on his own against this reality.

Cengiz Aytmatov tells the story of people who were grinded between the wheels of the system for the sake of the continuity of the established order in a dictatorial order, and the furnaces that were extinguished in a dictatorial order, in his novel 'Cloud to Cengiz Khan'a published in 1990, which focuses on a management approach in which the law is operated in an inverted way. In the novels, one of which questions/criticizes modernism and the other a strict regime, the voice of the individual acting with the fear of remaining human against the corrupt government is heard. In this study, the fact that the law wages war against the law, observed in the novels 'The Case' and 'Cengiz Khan'a Küsen Bulut', indicates that the crime is not punishment; on the contrary, the fact that punishment seeks crime and the alienation of the modern state, which is the production of the human mind, has been emphasized.

Keywords: Kafka, Trial, Aitmatov, Cloud Offended by Genghis Khan, Crime, Punishment.

Giriş

Aydınlanma düşüncesiyle benimsenen rasyonalizmin biçimlendirdiği modernizmin inşa ettiği bürokrasi, özneyi biçimlendirme eğiliminde ve dolayısıyla onu 'herkesleşmeye' zorlayan bir anlayıştadır. Bürokrasinin varlığı bireyin gözetim altında tutulması ve eylemlerinin yönlendirilmesi ekseninde anlam kazanır. "Kafka bu denetim mekanizmasını daha 20. yüzyılın başlarında görmüş ve eserlerine yansıtmıştır" (Yılmaz 2020: 423). Aydınlanma çağı ile beraber insanoğlunun aklını kullanarak karşılaşıcağı bütün sorunların üstesinden gelebileceğine dair genel kanının sorgulandığı *Dava* romanında Kafka, rasyonalizmin ürettiği ve birey için adeta büyük/açık bir hapisane teşkil eden bürokratik yapıyı ve bu yapının, kontrol mekanizmalarını kullanarak dünyayı distopik bir ortama çeviren niyetini eleştirir. "Modern dönemin sıkıntılarının dışavurumu olarak" (Yılmaz 2020: 428)

yorumlanabilecek Kafka yapıtlarında birey, mütemediyen hem otorite tarafından hem de otoritenin güdülen gönüllü köleleri sayılabilecek kitleler tarafından gözetim altında tutulur. Kant'ın ifadesiyle insanoğlu aklını kullanarak gücünü göstermiş, doğaya hükmetmeyi başarmış olmakla birlikte bu sürecin sonunda (rasyonalizasyon süreci) dünya, öznelliğini yürürlüğe koymaya çalışan bireyler için bir hapishane halini almıştır.

Aydınlanma sonrası kutsalın/Tanrı'nın yerine ikame edilen akıl bu sürecin sonunda giderek 'Tanrısallaşır' ve eleştirilemez bir konum elde eder. Aklın inşa ettiği modernizm adeta bir metamorfoz geçirerek çıkış noktasının özgürlük ve adalet talebi olduğunu unutur ve insan özgürlüğünü kısıtlayan kurumlar ve kurallar vazeden bir aygıtla dönüşür.

Çalışmaya konu olan her iki romandaki başkarakterlerin cezalandırılma sebebi devlet/otoritenin kendilerine dayattıkları suçun var olup olmadığından, bu suçu işleyip işlemediklerinden şüphe etmeleridir. Oysa "Suçtan şüphe edilmez" (Kafka 2011: 27). Öte yandan devlet/otorite/iktidarın kendi meşruiyetini tesis etmeye yönelik olarak sürekli bir biçimde bir düşman imgesine ihtiyaç duyar (Eco 2014). İnşa edilen/yaratılan düşman, iktidarın meşruiyetini temin etmeye yönelik olarak çok kullanışlı bir argümandır. Zira düşmanın mevcudiyeti iktidarın otoritesini ve baskısını zorunlu kılar. Bu durumda kötü olan düşman ya da suçlu karşısında iktidar, doğal olarak iyi konumuna yükselir. Böylece "arzu edilen davranış biçimlerini artırmak, zıddını ise minimuma indirmek için olasılıkları yönetme biçimi" (Bauman ve Lyon 2016: 72) olan iktidar, kendi doğrularına şüpheyle yaklaşan bireyleri düşmanlaştırarak onları baskı altında tutmanın haklı gerekçelerini elde etmiş olur.

"İktidardakilerin yurttaşların yaşamlarını daha fazla işgal ettiği" (Jasper 2002: 122) ve konformist bireylerden oluşan bir toplum talebinde olan modern devlet, bu uğurda önüne çıkan non-konformist bireyleri önce terbiye etmeye çalışır. Bu bireylerin direnmeleri halinde onları ortadan kaldırır. Zira hegemonik devletin/iktidarın niyeti disipline sokulmuş, biçimlendirilmiş, tek tipleştirilmiş ve böylece terbiye edilmiş bir toplum yaratmaktır. Bu anlamda "bireylerin üzerinde, onları belli şeylere inanmaya, belli şekillerde hissetmeye ve kurallara göre davranmaya zorlayan sert baskılar vardır" (Jasper 2002: 99).

1. 'Aklın Trajedisi'nin Farkında Olan 'Trajik Akıl'¹: Josef K.

Modernizm, akıl aracılığıyla doğaya ve maddeye hükmetmek, insanı özgürleştirmek, dünyayı insan için daha yaşanılır kılmak niyetiyle hareket etmesine karşın ileri aşamalarda başlangıçta bir araç olarak ele alınan akıl ve onun bütün tasarım ve üretimleri bir amaç haline gelmiş, son tahlilde fetişleştirilerek insanı kısıtlayan, onu edilgen/uyumlu bir nesneye dönüştürmüştür. Kafka'nın, aklın inşa ettiği modernizmi ve modern devleti sorguladığı *Dava*

¹ Hasan Engin Şener, Özgürleşmeyi amaç edinen Aydınlanma aklının, insanı köleleştiren rasyonel bir aygıt üreterek, kendini bu aygıtın içine hapsedme gerçeğini 'akıl trajedisi'; umutsuz kesinliğin bilincinde olma halini ise 'trajik akıl' kavramıyla açıklar. Bkz. Şener, Hasan Engin, (2020). Aklın Trajedisi ve Bir Suçlama Olarak Bürokrasi: Kafka'nın Dava'sı ve Şato'su, *memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, C.15, S.33, 1-34.

Kafka'nın 'Dava' ve Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Romanlarında Suçu Arayan Ceza adlı romanında Josef K., bir sabah odasına gelen iki nöbetçiden tutuklandığını öğrenir. Romanın bu sahnesi yazarın *Dönüşüm* romanının ilk sahnesini çağırıştır. Söz konusu romanda da Gregor Samsa bir sabah yatağında uyandığında kendisini bir böceğe dönüşmüş halde bulur. Böcek metaforu, devletin/iktidarın gözünde bireyin değersizliğini ima eden somut bir gösterebilir.

Romanın ilk cümlesi Josef K.'nin romanın sonuna değin mücadele edeceği bozuk düzenin ne olduğuna dair bilgiler içerir. K., henüz bir hukuk devletinde yaşadığı zannıyla başına gelen bu beklenmedik durumun kaba bir şaka olabileceği ihtimali üzerinde durur. Çünkü hukuk devletinde ortada somut bir suç yoksa bir suçlamadan da söz edilemez. Bu yeni durum karşısında Josef K. şaşkındır. "Biri Josef K.'ya iftira atmış olmalıydı, çünkü kötü bir şey yapmamış olmasına karşın bir sabah tutuklandı" (Kafka 2007: 17). Bu cümle bile tek başına Josef K.'nin nasıl bir düzende yaşadığını göstermeye yeter. Zira bu cümle muhtevasında şöyle bir anlam taşır: Kötü bir şey yapmadığı halde bir birey tutuklanıyorsa kötü olan tutuklanan değil tutuklayandır. Bu da insana rağmen işleyen düzende kötülüğün bir değer gibi kanıksandığını gösterir (Sivri ve Çelik 2016: 81). Bu cümleler K.'nin şaşkınlık halini ele vermekle birlikte onun yeni bir gerçekliğe, iktidar tarafından kuşatılmış olma gerçekliğine uyandığını gösterir. Bu farkındalık K.'nin sözü edilen gerçekliği sorgulamadan kayıtsız şartsız kabul eden kalabalıktan ayrışmasının ve böylece bireyliğe doğru giden bir sürecin ilk emareleridir. "Anlatı örgüsünü karşıtlıklarla oluşturan Kafka, eserlerinde insan yaşamını dört bir yandan sararak tehlike altında tutan gizli ve baskıcı güçlerin adalet anlayışıyla mücadeleye girişir" (Sivri ve Çelik 2016:90).

Bürokrasinin özgürlükler karşısında bir tehdit unsuru olarak ele alındığı (Şener 2020: 22) ve konformist toplumla uyumsuz bireyin iktidar/düzen/bürokrasi karşısında takındıkları tavrın söz konusu edildiği romanda Josef K. tutuklanır fakat gündelik yaşamı normal akışında devam eder. K.'nin hem tutuklanmış olması hem de gündelik yaşamına devam edebiliyor olması Foucault'nun iktidar kuramı ekseninde eserlerinde dile getirdiği 'bireylerin özgürlük yanılması' (2000: 107) gerçeğini düşündürür. Tasarladığı bireyler üzerinden işleyen iktidarın tam olarak yapmak istediği de budur. Birey, özgür olduğunu düşünecek fakat gerçekte o, adeta panoptik bir gözetim ortamında bulunduğu ayırdında olmayacaktır. Bu bağlamda Foucault'nun öne sürdüğü öznenin iktidar tarafından her yönden kuşatılmış hali akla gelir (2021). Görünürde hiçbir şey değişmemiştir: "Tutuklandınız hiç kuşkusuz, ama bu, uğraşınızı engellemeyecek. Normal yaşamınızı sürdürmekten de alıkonmayacaksınız" (Kafka 2007:30). Bununla birlikte artık bir tutuklu olduğunu bilmesi onun iç düzenini bozar. Nitekim o günün akşamında K. hemen işten eve dönmek ister.

"O akşam K. -gün, yorucu çalışmayla ve bir sürü onurlandırıcı, dostça yaş günü kutlamalarıyla çabuk geçmişti- hemen eve dönmek istemişti. Günlük çalışmasına verdiği kısa aralarda hep aynı şeyi düşünmüştü; ne olduğunu

kafasında tam canlandıramamakla birlikte, içinde sanki sabahki olaylar nedeniyle Bayan Grubach'ın evinde büyük bir düzensizlik olmuş ve ortalığı yeniden düzene sokabilmek için özellikle kendisine gerek duyuluyormuş gibi bir duygu vardı. Bu düzen bir kez sağlandıktan sonra, olayların tüm izleri silinmiş olacak ve her şey yine eskisi gibi sürüp gidebilecekti" (Kafka 2007: 33).

K.'nın pansiyoner olarak kaldığı Bayan Grubach'ın evinin düzeninin bozulduğunu düşünmesi ve bu bozuk düzeninin giderilmesinin kendisiyle mümkün olabileceği yolundaki algının temel sebebi esasında iktidarın, onun hayatına müdahalesi neticesinde iç düzeninin bozulmasıdır. Dolayısıyla dış düzendeki bozukluk algısı iç düzendeki bozulmanın dışavurumudur. Bu yüzden K., o günün akşamında pansiyon komşularından her şeyin eskisi gibi olduğuna ve anormal bir şeyler olmadığına dair sözler duymak ihtiyacı hisseder. Bu, onun başkalarının olup bitenlerden dolayı kendisi hakkında ne düşündüklerini anlamaya yönelik bir tavidir. Bu da onun eski düzenini yeniden kurma ihtiyacı ile ilgilidir. Kapıcının oğlundan şüphelenmesi, Bayan Grubach'la pansiyonun adının temiz kalmasına dair kısa konuşmaları, bir içkievinde çalışan ve arada bir birlikte olduğu Elsa'yı ziyaret etmemesi, akşam yemeğini yememesi ve o sabah yaşananlardan Bayan Bürstner'e 'korkunç' olarak söz etmesi K.'nın iç düzeninin bozulduğunu gösteren ilk işaretlerdir.

"Eserlerinde daima sisteme yönelik eleştiride bulunan Kafka" (Sivri ve Çelik 2016:84)'nın romanında yaşananlar/olup bitenler karşısında şaşkınlık gösteren tek kişi Josef K.'dır. Onun dışındakiler adeta köleleştirilmişler ve bir sürü haline getirilmişlerdir. Bu bağlamda onlar/kalabalık, bürokrasinin bütün uygulamaları karşısında tepkisizdirler. Bir anlamda tepkisiz kalmak onlara öğretilmiş ve kabul ettirilmiştir. Bu gerçeklik K.'nın tutuklanma hadisesi karşısında yaşadığı şaşkınlık halini daha da pekiştirir. Otoritenin birey üzerindeki tahakkümü ve gözetimi kitlenin gözünde sıradanlaşmıştır. İnsanı sürüleştiren bir bakıma imha eden gerçeklik karşısında uyanık olan ve hayrete düşen birey düzenle çatışır.

K.'nın tutuklandığını bildirmek üzere gözetmen ve iki nöbetçinin onun kaldığı odaya kendisinden izin almadan girmeleri ve son derece rahat hareket etmeleri, iktidarın bireyin özel hayatına ve özel alanına müdahil olduğunu gösterir. K., o sabah yaşadıklarından sonra korkmaya başlar. Hakkındaki soruşturmaların her hafta olmasa bile düzenli bir biçimde ve oldukça sık aralıklarla birbirini izleyeceği konusunda bilgilendirilmesi ondaki bu korku halini güçlendirir. Esasında devleti temsil eden mahkemenin de bir yurttaş olan K.'da uyandırmak istediği düşünce budur: Yurttaş bireyleri korkutarak, sürekli bir biçimde gözlendikleri algısını yaratarak onları bir hizaya sokmak. Nitekim çağrılmadığı halde K.'nın ilk sorgulamadan bir hafta sonra daha önce sorgulandığı binaya gitmesi iktidar eliyle onda yaratılan korkunun somut göstergesidir. Bu durum K.'nın, kontrol mekanizmasının çekim alanına girdiğini, bir anlamda davanın tutuklusu olduğunu gösterir. "Davası artık kafasından hiç çıkmıyordu" (Kafka 2007: 118) cümlesi K.'nın adeta bir kapanın içinde kısırlı olduğunu ifade eder. Öte yandan

Kafka'nın 'Dava' ve Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Romanlarında Suçu Arayan Ceza iddianamenin davalıya ve onu savunanlara kapalı olması, davalının ne ile suçlandığını bilmemesi, bu yönüyle davaya ilişkin her şeyin belirsiz olması, mahkeme yönetimi tarafından savunma makamının olabildiğince dışlanması davalının kendisini savunmasını neredeyse imkânsız hale sokar.

"K., ondan sonraki bir hafta boyunca her gün yeni bir haber bekledi, sorgulamadan feragat edişinin ciddiye alınmış olabileceğine bir türlü inanamıyordu; ama beklediği haber cumartesi akşamına kadar gelmeyince, açıkça söylenmeksizin, aynı binaya aynı saatte yine çağrılmış olduğu sonucuna vardı. Bu nedenle, Pazar günü kalkıp aynı yere gitti" (Kafka 2007: 65).

K.'nın sorgulandığı binada bulunan salondaki herkes otoritenin buyruklarına boyun eğmiş kimselerdir. Zira, panoptik gözetimin konuşlandırıldığı bir ortamda "boyun eğiş, çoğunluğun seçmek zorunda kaldığı yoldur" (Horkheimer, 1998: 134). Bu kalabalığın aksine K., savunması sırasında bu otoriteye başkaldırır. K.'nın bu tavrı, karısı başka adamlarla birlikte olan ve bu durumdan rahatsızlık duyan mübaşirin dikkatini çeker, ondan kendi adına da otoriteye karşı koyması yönünde bir talepte bulunur ve onu "Zaten insan, hep başkaldırır" (Kafka 2007: 78) cümlesiyle cesaretlendirir. Bu gerçeklik mübaşirin de dâhil olduğu korkutularak uyuşturulmuş kalabalığın içinde bulunduğu trajik durumu ortaya koyar. Romanda bireyin otorite karşısındaki çaresizliği ve kitlenin edilgen durumu ile bu gerçekliğin ayırdında olan öznenin 'trajik aklını' devreye sokarak varolma çabası anlatılır. Bu anlamda Kafka'nın yapıtları bir bütün olarak "modernitenin insanı mekanikleştirmesine ve insani değerleri yozlaştırmasına" (Sivri ve Çelik 2016: 79) bir başkaldırı biçiminde değerlendirilebilir.

K.'nın sorgulandığı mahkeme büroları bir varoştadır. Hem varoşun genel manzarası hem de büroların karanlık, boğucu, bunaltıcı atmosferi bireyler üzerinde bir nevi baskı unsuruna dönüşür. Binaların dış ve iç görünüşleri, sokakların hali K.'nın yaşamak zorunda olduğu ve modernizmin biçimlendirdiği hayatın/dünyanın imgeleri olarak karşımıza çıkar. Binaların içindeki merdivenler, birbirine açılan koridorlar, ortamı/mekânı içinden çıkılmaz bir labirent haline getirir. K. böyle durumlarda başkalarının yardımına başvurmaksızın yolunu bulamaz.

"Ressamın oturduğu binada ana giriş kapısının yalnızca bir kanadı açıktı, öteki kanadın altında ise duvarın kırılmasıyla bir delik açılmıştı, bu delikten tam K. oraya yaklaştığı sırada iğrenç, sarı renkli ve dumanları tüten bir sıvı fışkırmaktaydı, bu sıvıdan kaçan bir fare, kendini yakındaki kanala atarak kurtuldu. ...Hava da çok ağırdı, merdiven aralığı diye bir şey yoktu, daracık merdiven iki yanındaki duvarların arasına sıkışmıştı, sadece duvarların neredeyse en üst kısmına yer yer küçük pencereler açılmıştı" (Kafka 2007: 145).

Labirentleşen mekânlar bireyi hem fiziksel düzlemde hem psikolojik düzlemde adeta bir mahpus haline getirir. Hem iç mekânlar (odalar, koridorlar, kanepeler, merdivenler, avlular) hem dış mekânlar (tarla, sokak, cadde) *Dava*'da sembolik bir işlev yüklenir. "Odalar karanlık ve kasvetli, koridorlar karmaşık ve boğucu, merdivenler dar ve dik ve kapı eşikleri pislik içindedir. Bu derece olumsuz bir şekilde aktarılan mekânlar, anlatılan konunun anlamlandırılmasında ve kişilerin ruhsal durumlarının analizinde kilit rol oynamaktadır. Özellikle eserde hissedilen donuk ve kasvetli hava (hem donuk ve kasvetli hava koşulları hem de Josef K ile birlikte diğer roman kişilerinin ruh hali) insanlığı bekleyen tehlikelere simgesel bir vurgu yapmaktadır" (Balcı 2012: 40).

Görünmez bir göz tarafından gözetlenen birey, hayatının her aşamasında kontrol altında tutulduğu/gözetlendiği düşüncesiyle eylemlerine çekidüzen verir. Bu durumda otorite/iktidar adeta bir gardiyan, yurttaş da bir mahkûm imgesine dönüşmüş olur. Kasvetli havanın romanın bütününe yayıldığı eserde K. gittiği her yerde; mahkeme binasında, ressamın atölyesinde ve kaldığı pansiyon odasında kapı aralıklarından ve pencerelerden izlenir. Bu gerçeklik dava sürecinde K.'nın sürekli bir biçimde takip edildiği bilinciyle yaşaması gerektiği kabulünü ima eder. Bu bir anlamda birey/öznenin bilincinin yerine iktidarın bilincinin ikame edilmesidir. Nitekim K.'nın ressamın atölyesinden ve mahkeme binasından çıkarken içinde bulunduğu psikolojik durum yukarıda sözü edilen bilinçsizlik halini düşündürür. "K. giderken yürümekten çok yalpa vurmaktaydı, mendilini ağzına bastırmıştı" (Kafka 2007: 169). Romandaki kasvetli/karanlık atmosfer bir taraftan bireyin gözünde iktidarın gizemli bir yapı olduğunu, bir taraftan da bu atmosferde önünü göremeyen, kendine hâkim olamayan bireyin kısırılmışlığını, eli kolu bağlı bir halde bulunma durumunu işaret eder. Yine bu bağlamda bürokrasinin üst makamlarındaki görevlilerin ulaşılmaz konumları ve bilinmezlikleri, onlara dair oluşan gizem, otoritelerini sağlamlaştırdığı gibi halktan kimselerin/kalabalığın da kendi küçüklüklerini idrak etmelerini temin eder.

Dava sürecinde amcasının tavsiyesiyle tuttuğu avukatı azletme niyeti, K.'nın tıpkı mahkemeye itiraz etmesi, yargıçları eleştirmesi gibi düzenle çatışma ekseninde değerlendirilmesi gereken bir tavidir. Zira bu tavır, örtük olarak K.'nın kendisine açılmış olan davaya karşı tek başına mücadele edeceğini, iktidarın kendisini suçlamasına karşı özgüvenini hala muhafaza ettiğini, iktidar karşısındaki acziyetini kabul etmediğini ve iktidara karşı direnç gösterdiğini ima eder. Bu durum da K.'yı iktidarın gözünde daha da şüpheli bir hale getirir. Romanda K.'nın durumu, disfonksiyonel bürokrasi nedeniyle umutsuz olsa da onun, söz konusu bürokrasiyi yılmadan sorgulaması ve zaman zaman ironi yoluyla eleştirmesi bir bakıma bir direnme biçimi olarak okunabilir (Şener 2020: 3).

Amcası Albert'in aracılığıyla görüşmeye gittikleri avukatın bakıcılığını yapan kız Leni'nin ağzından dillendirilen gerçek K.'nın ve dolayısıyla bireyin nasıl bir çıkmazın içinde olduğunu ispatlar niteliktedir: "Bundan böyle o kadar inatçı olmayın, çünkü insan bu

Kafka'nın 'Dava' ve Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Romanlarında Suçu Arayan Ceza mahkemeye karşı kendini savunamaz, itiraf etmek kaçınılmazdır. Siz de ilk fırsatta itirafta bulunun"(Kafka 2007: 114).

Dava sürecinde kendisine bir yardımı dokunur umuduyla gittiği ressamın atölyesinde karşılaştığı yargıç portreleri de K.'ya iktidarın tahakkümünü hatırlatır. "Burada da yargıç, kenarlarını sınımsız tuttuğu, yüksek arkalı koltuğundan tehdit edici bir ifadeyle kalkmak üzereydi... Adalet Tanrıçası'nı hemen hiç anımsatmıyordu ama Zafer Tanrıçası'nı da anımsatmamaktaydı, şimdi daha çok tam bir Av Tanrıçası gibi görünüyordu" (Kafka 2007: 149/151). Bu ifadeler yargıç portrelerinin temsil ettiği yargı sisteminin adalet dağıtmaktan ziyade bireyler üzerinde baskı kuran bir aygıt halini aldığını işaret eder. Nitekim "Ne var ki mahkeme sonunda, daha önce hiçbir şeyin bulunmadığı bir yerde bir suç bulup ortaya çıkarıyor" (Kafka 2007: 153) cümlesi ile "Ancak konuştuklarımın hepsinin ortak düşüncesi, davaların iyice düşünülmeden açılmadığı, bir kez dava açan mahkemenin davalının suçluluğuna kesinlikle inandığı ve bu inancından döndürülmesinin zor olduğuydu" (Kafka 2007: 153) cümlesi söz konusu mahkemenin 'suç ihdas eden' yanını vurgular. Davalının gerçek anlamda aklanmasının neredeyse imkânsız olduğu dava sürecinde mahkemenin benimsediği yol davanın sürüncemede kalması ve böylelikle bireyin gözetiminin sürekli hale gelmesidir. Böylelikle başının üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan bir davanın varlığı, bireyin korkuyu bekleyerek yaşaması sonucunu doğurur: "Görevlilerin onu yeniden tutuklamak için beklemleri de olasıdır. O zaman özgür yaşam da doğal olarak sona ermiş olur" (Kafka 2007: 163). Davanın sürüncemede bırakılması bireye mahkeme ve yargıçlarla dost kalma durumunu dayatır ki bu da bireyin iktidarın sınırlarının dışına çıkmaması gerektiği anlamına gelir. "Dava, yapay bir biçimde içine kapatıldığı çemberde hep döndürülmelidir" (Kafka 2007: 165) cümlesi birey/öznenin hayatı boyunca gözetim altında tutulması ve onun dünyada mahpus olması gerçeğini ifade eder. Zaten davanın çemberde tutulması ifadesi örtük bir biçimde davalının/bireyin çemberde tutulması durumunu ima eder.

Josef K. gibi gözetmen ve nöbetçiler de K.'nın tutuklandığı bilgisi dışında neden tutuklandığına dair herhangi bir malumata sahip değildirler. Yukarıda sözü edilen görevliler K.'nın davalı olup olmadığını bile bilmemektedirler. Bununla birlikte kendilerinin hizmet ettikleri yüksek makamların, tutuklama gerekçelerini ve tutuklanan kimsenin kişiliği ile ilgili olarak yeterince bilgiye sahip olduğuna inanmaktadırlar. Aklın icat ettiği bürokrasinin akıldışı görünüm biçimleri romanda; tutuklanma biçimi, yargılama süreci, mahkeme salonları, bürokrasinin/mahkemenin/iktidarın görevlilerinin/ajanlarının davranış biçimlerinde somut olarak görülür. Bütün bunlar aklın araçsallaştırılarak akıldışı amaçlar adına kullanıldığını gösterir (Şener 2020: 7). Dava sürecinin, tutuklanma gerekçesinin, bürokratik yapının, mahkeme binalarının muğlaklığı bir taraftan otoritenin gizemini ve gücünü pekiştirirken öte yandan mahkemenin davayı sürüncemede bırakması davanın sonuçlandırılmamasına ve sürekli hale getirilmesine yönelik niyetin dışavurumudur.

Josef K.'nin avukatı ve mahkeme davayı sürüncemede bırakma taraftarıdır. Fakat mahkemenin bir kez olsun hakkını savunmasını bilen bir davalıyla karşı karşıya olması yargı makamının işini güçleştirmektedir. Davanın sürüncemede bırakılması gerçeği K.'yı kaygılı bir kişilik haline getirir. Ortada ne kadar süreceği belli olmayan bir davaya karşı "dikkatli hazırlanmış bir savunma, aynı zamanda kendini başka her şeye kapama zorunluluğu" (Kafka 2007: 137) bir anlamda dolaylı olarak K.'nin iktidarın güdümüne girmesi sonucunu doğurur. Bu gerçeklik K.'nin, iktidarın belirlediği sınırların dışında kalan her şeyle bağını koparması ve iktidar tarafından sürekli bir biçimde kontrol edilme endişesiyle yaşaması anlamına gelir. Bu noktada dava süreci K. için bir işkence halini alır.

"Davası devam ederken, yukarda, çatı katında adliye memurları bu davanın belgelerinin başında otururlarken, K. bankanın işlerine mi bakacaktı? Bu, mahkemece onaylanan, davayla bağıntılı ve ona eşlik eden bir işkenceye benzemiyor muydu" (Kafka 2007: 138).

Josef K.'nin otorite nazarındaki kabul edilemez yanı 'ne ile suçlandığını bilmeye cüret etmesi' ve suçsuz olduğunu kanıtlamak amacıyla eyleme geçmesidir (Şener 2020: 9). Fakat romanın sonunda trajik aklın temsili olan K., bürokrasinin/modern devletin oluşturduğu labirentin içinden çıkılamayacağını anlar ve trajik sonunu kabullenir. Bununla birlikte davası hakkında araştırma yapmaktan vazgeçmeyişi ve konformist kalabalığın yaptığı üzere 'hiçbir şey olmamış gibi' davranmak yerine mahkûm edildiği böyle bir dünyada/ortamda kalmak yerine ölüme rıza göstermesi protest bir tavidir.

Josef K.'nin mücadelesi kitle insanı olmak yerine özgün kalmak mücadelesidir. Onun devletle olan çatışmasını ortaya çıkaran durum da bu gerçekliktir. K., devletin onu kitle insanı kılma niyetine direndiği için cezalandırılır.² "Kitle insanı, kulluk anlayışını özümseyen, lider olarak sunulan kişiye körü körüne bağlanan bir psikolojiyle sürüye koşulsuzca uyum sağlar" (Sivri ve Çelik 2016:87). Öldürülmeden önce Josef K.'nin ağzından çıkan son cümle "Bir köpek gibi!" (Kafka 2007: 230) ifadesidir. Bu cümle onun, konformist kalabalığın aksine kuşatılmış/kısırlanmış olmanın ayırıcılığı olduğunu, yani bilinçlilik halini ima ettiği gibi, ki K.'yı otorite nezdinde 'makul şüpheli' yapan gerçek de budur, onun şahsında bireyi/insanı ezen bürokrasi/otoritenin katılığı, acımasızlığı, insani olana yabancılaşmışlığı hakkında da epeyce bilgi verir. K. bu son cümlesi ile bürokrasi nazarında bireyin bir köpek yahut bir

² Onur Yılmaz "Franz Kafka'nın Dava Adli Eseri Bağlamında Siber Gözetim ve Birey" adlı makalesinde K.'nin iktidara karşı direnemediğini ve bu anlamda erk'e teslimiyetin sembolü olduğunu öne sürse de Josef K.'nin gerçekliğini bir başka açıdan yorumlamak da pekâlâ mümkündür. Bu da K.'nin, Foucault'nun ifadesiyle "başkalarının mümkün eylem alanlarını yapılandırın" (2021, 74) otoriteye/iktidara karşı başkaldırdığı ve bu tercihinden geri adım atmadığı için cezalandırılmış olması gerçeğidir. Zira K., mahkemeyi sorgulamaktan vazgeçerek otoritenin 'aynılaştırdığı' kalabalığa dahil olup sürüncemede bırakılan bir dava sürecine razı olarak gözetim altında tutulan yaşamına devam edebilirdi. Bkz. Yılmaz, Onur, (2020). Franz Kafka'nın Dava Adli Eseri Bağlamında Siber Gözetim ve Birey, *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö8), 423-431.

Kafka'nın 'Dava' ve Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Romanlarında Suçu Arayan Ceza nesneden farkı olmadığını bir çığlık halinde dile getirdiği gibi bürokrasinin/otoritenin insana karşı edimlerinde 'köpekleştiğini/alçaldığını' söylemiş olur ve son tahlilde aklın trajedisini ifşa eder.

2. Düzenin Mankurtlarına Direnen Birey: Abutalip Kuttubayev

Cengiz Han'a Küsen Bulut, KGB'yi eleştirdiği gerekçesiyle Aytmatov'un *Gün Olur Asra Bedel* adlı romanından çıkarılmış bir bölümdür. Rejim tarafından *Gün Olur Asra Bedel* romanında bulunmasına izin verilmeyen eserde Abutalip Kuttubayev'in trajik hikâyesi anlatılır. Abutalip Kuttubayev bir gün Boranlı istasyonundaki evinden alınır ve Alma-Ata hapishanesinin bodrum katındaki hücrelerden birine götürülür. Uçsuz bucaksız Sarı Özek bozkırının ortasında yitip gitmiş Boranlı tren istasyonundaki barakalardan birinde Eşi Zarife ve çocukları Ermek ve Daul çaresiz bir şekilde Kuttubayev'in dönüşünü beklemektedirler. Kuttubayev ne sebeple tutuklandığına dair herhangi bir bilgiye sahip değildir. Bu belirsizlik, bir aydan beri tutuklu bulunduğu hapishaneyi daha da katlanılmaz bir hale getirmektedir.

"Burgu gibi delen, bıçak gibi kesen o ışıktan yorgun gözlerini ve zavallı başını nasıl koruyacağını bilemiyor, bu yüzden de bir an için olsun niçin tutuklandığını, ondan ne istediklerini düşünmeden duramıyordu. ... Onun bağıra bağıra suçsuz olduğunu söylemesine kimse kulak asmazdı" (Aytmatov 2019: 8).

Kuttubayev, tutuklu bulunduğu hapishanede sorgu yargıcı Tansıkbayev'in suçlamalarını kabul etmesi için işkenceye maruz kalır. "Niçin işkence ediyorlar bana?..." (Aytmatov 2019: 9) cümlesi, onun ne ile suçlandığına dair belirsizliği işaret eder. Başına gelenlerin bir yanlış anlamadan kaynaklandığını, gerçeğin ortaya çıkmasından sonra aklanacağını hayal ederek ayakta kalmaya çalışan Kuttubayev zaman zaman cezalandırılmayı hak edecek mantıklı bir gerekçe bulma ihtiyacı duyar. İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet ordusu saflarında Almanlara karşı savaşmış, esir düşmüş bir kimse olan Kuttubayev Cengiz Han'ın ordusunun Batı seferi sırasında yaşanan trajik bir hadiseyi konu alan 'Sarı Özek Kurbanları' adlı efsaneyi kaleme alır. Almanlara esir düşmüş olmak ve efsane kaleme almak düzenin mankurtlarından biri olan Tansıkbayev'in gözünde Kuttubayev'i şüpheli konumuna taşır. *Dava*'da olduğu gibi burada da otorite tarafından ihdas edilen bir suç söz konusudur. Bu düzende hukukun gerçeği ortaya çıkarmak maksatlı bir işlevselliği yoktur. Tam tersine hukuk, otoritenin elinde ve iktidarın kullanışlı aparatları aracılığıyla bireyin başının üzerinde sallanan Demokles'in kılıcına döndürülmüştür. Stalin döneminin baskıcı atmosferini konu alan romanda Tansıkbayev adeta bir çeşit kendine yabancılaşma sayılabilecek bir 'düşünce yabancılaşması' yaşamaktadır.

"Düşünce yabancılaşması, yüreğin yabancılaşmasından farklı değildir. İnsan çok kez bir şey aracılığıyla düşünmüş olduğuna, düşüncelerinin kendi düşünce etkinliğinin sonucu olduğuna inanır. Gerçekte ise, beynini kamuoyunun putlarına, gazetelere, iktidara ya da

siyasal bir lidere aktarmıştır. Onların kendi düşüncelerini dile getirdiklerine inanmaktadır. Oysa gerçekte onlara ait olan düşünceleri kendi düşünceleriymiş gibi benimsemektedir. Çünkü onları, putları bilgelik ve bilgi tanrıları olarak seçmiştir. Putlarına kesinlikle bu nedenden bağımlıdır ve onlara tapınmaktan bir türlü vazgeçemez. O, bu putların kölesidir. Çünkü, beynini onlara emanet etmiştir” (Fromm 1989: 68).

Nitekim romanda Stalin’e atfen söylenen “Bizim Tanrımız iktidarı elinde tutandır. ... Bu Tanrı bizim dâhi önderimizdir. Kervanın başını çeken kılavuz nasıl baştaki devenin yularını tutuyorsa bizim Josif Visarinoviç (Stalin) de çağımızın yularını öyle elinde tutuyor. Ve biz de onun peşinden gidiyoruz. Kervanı o götürüyor ve biz de onun izinden yürüyoruz yani!” (Aytmatov 2019: 16-17) ifadeleri düzenin köleleştirdiği bireylerdeki düşünce yabancılaşmasının boyutlarını gösterir.

Tansıkbayev’in amacı Kuttubayev’e yönelik suç isnadını koşulsuz olarak kabul ettirmektir. Bunun için o, iddiasını ispatlayacak deliller toplamak yerine Kuttubayev’e işkence ederek bir sonuca ulaşmak ister. Bu yolda kendi iddialarını tartışmasız olarak suçun varlığına kanıt sayar. Bu gerçeklik bir sorgu yargıcı olan Tansıkbayev’in eliyle hukukun katledilmesidir. Bu anlamda Stalin döneminin bir özeti olan romanda hukuk adalet dağıtan bir işlevsellikte değildir, tam aksine iktidarın kabullerini dayatan bir çeşit sopaya dönüştürülmüştür.

Beynelmilel bir Sovyet insanı tasarlayan rejimin gözündeki Kuttubayev’in efsaneleri kaleme alması kabul edilemez bir suçtur. Sovyet rejimi, kendi doğrularını dayatarak yeni bir toplum yaratma peşindedir. Bu yeni toplumda geleneğe/geçmişe yer yoktur. “Rasyonel bir biçimde düzen sağlamak için önceden planlanarak ve tasarlanarak inşa edilen bir dünyada, rastlantısal geçmişin kurulan yeni düzenle uyumsuz veya doğrudan zararlı artıklarına yer olmayacaktır” (Bauman ve Lyon 2016: 98).

Sınıf mücadelesi adına Stalin rejiminin yürürlüğe koyduğu ‘kötü otları ayıklama işi’nde kendisini terfi ettirecek bir av arayışı halinde görülen Tansıkbayev’in de *Dava* romanındaki yargıç portrelerinde olduğu gibi avcı imgesiyle verilmesi dikkat çekicidir. Senaryosunu kafasında kurduğu, inşa ettiği bir suçu tehdit yoluyla muhatabına kabul ettirmek niyetiyle hareket eder. Tansıkbayev’e göre “Devlet bir sobadır ve yakıtı da yalnız insandır. Yakılacak insan olmazsa soba söner” (Aytmatov 2019: 23).

Romanda çerçeve metnin içine yerleştirilen ve Cengiz Han’ın Batı seferini anlatan iç metinde Cengiz Han’ın Sarı Özek’te iki insanı ölümle cezalandırmasının nedeni, iktidarın buyruklarının biçimlendirdiği düzenin dışına çıkmalarıdır. Çerçeve metinde hikâyesi anlatılan Abutalip Kuttubayev’in suçlanması nedenlerinden biri de Cengiz Han tarafından cezalandırılan bu iki insanın hikâyelerini kaleme almasıdır. Bu tercih dolaylı olarak efsaneyi, geçmişte yaşananları bugüne taşımak ve kolektif şuura bir geçmişin varlığından haber vermek anlamına geldiği için, bu defa Kuttubayev Stalin rejimi tarafından cezalandırılır. Romanın

Kafka'nın 'Dava' ve Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Romanlarında Suçu Arayan Ceza sonunda Kuttubayev'in, arkadaşlarını ele vermek ve iktidarın güdümüne girmek yerine intiharı seçmesi, Tansıkbayev'in temsil ettiği iktidara karşı bir başkaldırı olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda *Dava*'nın Josef K.'sı ile *Cengiz Han'a Küsen Bulut*'un Abutalip Kuttubayev'i, kendilerine suç isnad eden otoriteye karşı, mahkûm edilmiş bir hayat yerine ölümü seçerek bir duruş sergilemiş olurlar.

Sonuç

Kesin olan ceza ile müphem olan suçun sorgulandığı iki romanda gözetleyen otorite ile gözetlenen birey arasındaki çatışma ve bu çatışma neticesinde özne kalmaya inat eden bireyin trajik bir sona sürüklenişi ele alınır. Modern devletin ve onun kurumlarının eleştirildiği *Dava*'da otorite, kendisine tabi kılamadığı bireyleri yıpratır, öğütür ve sonunda ortadan kaldırır. Romanda nedensiz bir şekilde kendisine tutuklandığı bildirilen Josef K. hapse atılmaz, kaldığı pansiyon dairesinden çalıştığı bankaya gidip gelmeye devam eder. Bununla birlikte K., bundan sonraki hayatına artık bir tutuklu olduğunun bilgisiyyle devam eder. Bu gerçeklik de onun bütün iç düzenini bozar ve bir anlamda onu 'davanın tutuklusunu' yapar. Öte yandan K.'nin yargılanmaya itiraz etmesi ve mahkemeyi eleştirmesi, onun özneliğini muhafaza etmeye çabaladığını işaret ettiği gibi bu durum kendisinin mahkeme nezdinde tekinsiz bir birey olduğu algısını pekiştirir. K., kendisini tutuklayan ve modern devletin temsili olan mahkemeyi/bürokrasiyi suçlayarak otoritenin beklemediği bir tepki ortaya koyar. Esasında yurttaşlar hakkında açılan davaları sürüncemede bırakarak onları bu yolla kontrol altında tutmaya meyilli bürokrasinin Josef K. hakkında ölüm hükmü vermesinin altında yatan temel saik budur. Zira K., kalabalık/herkes nazarında eleştirilemez/karşı konulamaz olan mahkemeyi/bürokrasiyi ve dolayısıyla modern devleti eleştirmiş, ona karşı çıkmıştır.

Kalabalık, otoriteden korkar ve bunun bedelini adeta bir sürü halinde yaşamayı kabullenme bedeliyle öder. Oysa Josef K., otoriteye karşı cesaretini konuşlandırır ve bu karşı duruşun bedelini ölüm cezasıyla öder. Otorite bir dava açarak, ona tutuklandığını bildirerek korku yoluyla onu hizaya sokmaya çalışır. Zira otorite korku salarak insana hükmedebileceğinin farkındadır. Josef K., romanın sonunda sürüncemede bırakılan bir davanın sonucunda korkuyu bekleyerek yaşamak yerine düzeni/bürokrasiyi/otoriteyi sorgulamanın bedeli olarak ölüme mahkûm edilmeyi tercih eder. Son sahnede kendisini ölüme götüren görevlilere direnmemesinin nedenini de bu tercihte aramak gerekir. K.'nin, romanın sonunda kendisini infaz için gelenlere direnmemesi, onun bireyin kuşatılmış olduğu bir dünyada yaşamaktan vazgeçtiğini ima eder. Mahkemenin de dâhil olduğu bürokrasi, sayısız aparatları aracılığıyla bireyin eylemlerini gözetim altında tutmaya çalışır. Kuşatılmış özne/bilincin bu durumdan kurtulmasının tek yolu, adeta bir hapisane halini almış olan modern dünyadan ölüm yoluyla ayrılmaktır. Nitekim çalışmaya konu olan her iki romanda da hem Josef K. hem de Abutalip Kuttubayev böyle bir tercih de bulunurlar.

Dava'da kitle, yaşadığı/maruz kaldığı ezici/öğütücü gerçekliğin ya farkında değildir, dolayısıyla hayatın/gerçekliğin bu olduğuna kanidir yahut gerçekliğin farkındadır fakat bu gerçekliğe itiraz içeren bir eyleme geçmeye cesaret edememektedir. Her iki durumda da kitlenin, insanı insan yapan değerlerin uzağında kaldığı tartışılmaz bir gerçek olarak ortaya çıkar. Bu anlamda Josef K.'nın mahkemeye karşı eyleme geçmesi kendisine yönelik suçlamalara itiraz etmesi ile *Cengiz Han'a Küsen Bulut*'ta Kuttubayev'in kendisine dayatılan 'arkadaşlarını ele vermesi karşılığında' cezasının düşürüleceğine dair vaat karşısında taviz vermemesi her iki roman kahramanın insan kalmaya yönelik bir tercih sergilemeleri biçiminde okunabilir. Bu anlamda her iki romanda da kötülüğe boyun eğerek kendini inkâr eden kitle ile kötülüğe başkaldırarak kendini var eden öznenin hikâyesi anlatılır. Kötülüğün, baskının, insani olanın sömürülmesinin bir 'değer' kıymeti kazandığı bir ortamda kendiliklerini, insani özlerini muhafaza etme çabasındaki bireyin trajedisi her iki romanın da başat izleğidir.

Josef K. da Kuttubayev de sistemi eleştirirler. K., bunu mahkeme karşısında kendisini savunarak ve suçlamaları reddederek yapar. *Dava*'da söz konusu edilen otorite/bürokrasi nazarında tutuklunun kendisini savunmaya kalkması da bir suçtur. Bu durum, eleştirilemez olan yapı/devlet/sistemin sorgulanması, onun doğrularına itiraz edilmesi anlamına gelir. Kuttubayev ise Sovyet rejiminin milli hafızayı silme niyetine karşı efsaneleri kaleme alarak bu eleştirini yapar.

Kafka'nın eserlerinde bireyin işlediği suç, onun insan kalmaya yönelik eylemleri ve duruşudur. Nitekim aynı duruş Aytmatov'un *Cengiz Han'a Küsen Bulut* romanındaki Kuttubayev'in eylemlerinde de görülür. Josef K.'nın ve Kuttubayev'in mücadelesi 'kendi olmak' ve 'otoritenin güdümünde kalarak yok olmak' arasında cereyan eden bir mücadeledir. Her iki romanda da otoritenin nazarında bireyin bir nesne/araç olmaktan öte bir değeri yoktur. Otorite sürekli bir biçimde kendi mevcudiyetini bireyi gözetleyerek ve ona baskı uygulayarak hissettirir. Josef K.'nın ve Kuttubayev'in nedensiz tutuklanmalarının ardından yaşadıkları trajedinin otorite nezdinde hiçbir değerinin olmayışı devletin bireye bakışını özetler niteliktedir. Kendi öznelliklerini ele geçirmeye çalışan otoriteye karşı direnen ve kendilerini dayatılan suçlamayı reddeden K. ve Kuttubayev hayattan tasfiye edilirler.

Her iki romanda da başkarakterlerin somut bir gerekçe olmadan tutuklanmaları hukukun devre dışı kaldığını ima eder. Çünkü ne Josef K. ne de Kuttubayev geçmişte bir suç işlediklerinden ya da hâlihazırda suç sayılabilecek bir eylem halindeyken tutuklanırlar. Onlar, her şeyi gören/gözetleyen muktedir devletin kendi varlığını/otoritesini bireye bildirmek, onu bu gözetim mekanizmasından haberdar etmek maksadıyla tutuklanmışlardır.

Kaynakça

- Aytmatov, Cengiz. 2019. *Cengiz Han'a Küsen Bulut*. (Çev. Refik Özdek). İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Balcı, Umut. 2012. "Franz Kafka'da Mekân ve Yabancılaşma". *International Journal of Social Science*, 5(3): 35-41.

- Kafka'nın 'Dava' ve Aytmatov'un 'Cengiz Han'a Küsen Bulut' Romanlarında Suçu Arayan Ceza
- Bauman, Zygmunt, David Lyon. 2016. *Akışkan Gözetim*. (Çev. Elçin Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Eco, Umberto. 2014. *Düşman Yaratmak*. (Çev. Leyla Tonguç Basmacı). İstanbul: Doğan Kitap.
- Foucault, Michel. 2021. *Özne ve İktidar*. (Çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, Michel. 2000. *Entelektüelin Siyasi İşlevi*. (Çev. Işık Ergüden-Osman Akınhay-Ferda Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fromm, Erich. 1989. *Yeni Bir İnsan Yeni Bir Toplum*, (Çev. Necla Arat). İstanbul: Say Yayınları.
- Horkheimer, Max. 1998. *Akıl Tutulması*. (Çev. Orhan Koçak). İstanbul: Metis Yayınları.
- Jasper, James M. 2002. *Ahlâki Protesto Sanatı/Toplumsal Hareketlerde Kültür Biyografi ve Yaratıcılık*. (Çev. Senem Öner). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kafka, Franz. 2007. *Dava*. (Çev. Ahmet Cemal). İstanbul: Can Yayınları.
- Kafka, Franz. 2011. *Ceza Sömürgesi*. (Çev. A. Turan Oflazoğlu). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Sivri, Medine, Fulya Çelik. 2016. "Ceza Sömürgesi ve Otoriteryanizme Kafkaesk Bir Yaklaşım". *folklor/edebiyat*, 22(86): 77-92.
- Şener, Hasan Engin. 2020. "Aklın Trajedisi ve Bir Suçlama Olarak Bürokrasi: Kafka'nın Dava'sı ve Şato'su". *memleket Siyaset Yönetim (MSY)*, 15(33): 1-34.
- Yılmaz, Onur. 2020. "Franz Kafka'nın Dava Adlı Eseri Bağlamında Siber Gözetim ve Birey". *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (Ö8): 423-431.